

Llegat Teresa Rovira

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

ACTE DE RECEPCIÓ

CAMPUS CATALUNYA

DIMARTS, 5 DE MAIG DE 2015

La Universitat Rovira i Virgili va rebre oficialment el llegat de Teresa Rovira, filla d'Antoni Rovira i Virgili, en un acte celebrat al campus Catalunya el dimarts 5 de maig de 2015.

Aquest acte va ser presentat per la Dra. Encarnació Ricart, exvicerectora de la URV, i la conferència va ser impartida pel professor d'història contemporània Josep Mª Roig sota el títol "Teresa Rovira, la lluita contra l'oblit". Hi va ser també present la seva neta Maria Calvet com a testimoni de la voluntat de la seva àvia.

El llegat són 216 documents referents a la figura d'Antoni Rovira i Virgili, o escrits pel mateix Antoni Rovira i Virgili. Hi podem trobar llibres d'història, política, gramàtica, obres prologades, i revistes que va dirigir, entre altres. Aquest fons està catalogat i disponible per a la consulta al Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació (CRAI).

PRESENTACIÓ

DRA. ENCARNACIÓ RICART MARTÍ

- ¶ Rector, vicerectors, degans, directors de departament, delegat de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Maria Calvet Anglada i Eloïsa Anglada, néta i jove de Teresa Rovira, i altres familiars i amics de la Teresa que ens acompanyen, companys i companyes de la Universitat.
- ¶ Explicaré breument el procés a partir del qual la Universitat Rovira i Virgili ha pogut rebre aquest llegat bibliogràfic, del qual ens sentim tan orgullosos. Quan la Universitat preparava els actes commemoratius del 20è aniversari, el llavors rector Dr. Xavier Grau va proposar traduir a la llengua anglesa una publicació del Memorial Democràtic que recollia escrits d'Antoni Rovira i Virgili: En defensa de la democràcia, tema que el mateix Memorial Democràtic va conservar com a títol de la monografia. El motiu de la proposta era que la selecció de textos de l'obra era excel·lent, i que ens permetia difondre arreu el pensament del polític i intel·lectual que dona nom a la nostra Universitat.

- ¶ La traducció es va demanar al company John Style, que en va fer una magnífica versió.
- ¶ Per traduir el llibre, necessitàvem la cessió del drets per part de Teresa Rovira i del Memorial de Democràtic. Xavier Grau va considerar que la gestió de petició de cessió dels drets a Teresa Rovira no es podia fer de manera purament administrativa, i va proposar fer una visita institucional a casa seva en consideració de la seva avançada edat. Vaig tenir l'honor d'assistir a la visita i en tinc un record inesborrable.
- ¶ Teresa Rovira va resultar ser una persona intel·ligent, afable, generosa, elegant i molt agraïda que la universitat hagués tingut la iniciativa de la traducció. Crec recordar que ens va dir que ja hi havia algun escrit de Rovira i Virgili traduït a la llengua anglesa, però que En defensa de la democràcia en seria la primera monografia.
- ¶ Per il·lustrar la perspiciàcia i determinació de la Teresa, em permeto recordar una anècdota: la Teresa va donar l'autorització per a la traducció immediatament, però amb gran prudència i delicadesa ens va dir que a l'excel·lent intro-

ducció de la historiadora Anna Sallés hi havia un comentari que ella opinava que no s'ajustava a la veritat; el comentari de la introductora de l'obra es referia al fet que Rovira i Virgili participava de la creença de la seva època de menysteniment de la capacitat intel·lectual de les dones, afirmació que Teresa negava.

¶ A partir de la visita que els comento, i sempre relacionat amb la traducció de l'obra, vaig realitzar tres o quatre visites al domicili de Teresa Rovira. La primera per fer-li lliurament de l'edició ja acabada del llibre i demanar-li la seva assistència a l'acte de presentació. Llavors Teresa ja tenia dificultats de mobilitat que feien difícil un viatge a Tarragona, i vam acordar que persones del nostre servei de comunicació i del servei d'audiovisuals enregistrarien una entrevista a casa seva, entrevista que es passaria en l'acte de presentació. A l'acte de presentació van assistir la Maria i l'Eloïsa, en representació de la Teresa. Tots els que vam assistir a aquell acte vam agrair la disponibilitat de la família, i ho considerem un orgull per a la nostra universitat.

¶ La Sra. Teresa Rovira sempre va manifestar que li agradaria que els llibres que l'Arxiu de Salamanca va haver de retornar-li, fruit de la requisada que les forces feixistes van fer al seu domicili quan l'exèrcit franquista va entrar a Barcelona el 1936, fessin cap a la Universitat Rovira i Virgili. No cal parlar de les dificultats per assolir el retorn dels productes de la requisada, i puc explicar que la mateixa Sra. Rovira m'havia explicat que només li van tornar aquells llibres que tenien algun senyal o punt que permetia identificar que eren de la biblioteca particular d'Antoni Rovira i Virgili: llibres amb dedicatòries, algunes de personatges molt significatius com Carles Riba o Ferran Soldevila, o llibres que tenien la classificació decimal feta personalment per Teresa Rovira com a pràctiques dels seus estudis de bibliotecària.

¶ Aquest desig de Teresa Rovira va ser complert per la seva néta Maria Calvet Anglada i per la seva jove Eloïsa Anglada, que poc després del traspàs de la Teresa al setembre de 2014 es van posar en contacte amb nosaltres per facilitar-ne l'arribada. Carme Montcusí, cap del nostre CRAI Campus Catalunya, ha posat una gran il-

lusió en tot aquest tema, i ha sabut transmetre-la a tot el personal de la Biblioteca, que han preparat la documentació i el material per a aquest acte amb un perfeccionisme i dedicació extraordinaris. En poc temps s'ha catalogat tot el llegat (uns 200 llibres aproximadament), s'ha disposat el lloc singular com a fons especialitzat i s'ha preparat una pàgina web que estarà disponible al públic en general. Jo sóc testimoni de tota la tasca realitzada i de la Il·lusió que s'hi ha posat, i vull destacar-ho expressament.

¶ L'acte d'avui vol recordar amb agraïment Teresa Rovira i Comas, una persona irrepetible, i vol agrair a Maria Calvet i a Eloïsa Anglada les facilitats i disponibilitat per fer efectiva la voluntat de la Teresa: us podem assegurar que conservarem amb orgull aquests llibres i els posarem a disposició de totes les persones que hi tinguin interès. També aquest acte vol donar a conèixer a tota la comunitat universitària i a la societat en general l'existència d'aquest important llegat a la Universitat que porta el nom d'Antoni Rovira i Virgili.

¶ Josep Maria Roig Rosich és professor emèrit d'història contemporània de la nostra Universitat, i és director de la Revista de Catalunya, publicació que precisament havia dedicat el seu darrer número a Teresa Rovira. És un dels historiadors de referència sobre la història de Catalunya del segle xx. Ha treballat sobre la Mancomunitat de Catalunya i sobre la República catalana, i també sobre personatges cabdals de la nostra història: Manel Carrasco i Formiguera, Josep Irla, Francesc Macià... Ha publicat treballs sobre l'Estatut de Núria de 1932 i ha fet reflexions importants sobre el futur de Catalunya i de la llengua catalana; a més, va dirigir el Museu d'Història de Catalunya en els seus primers anys.

¶ Però, sobretot, el Josep Maria havia tingut una estreta relació amb Teresa Rovira, i amb la vida i obres de tants i tants personatges rellevants que van viure a l'exili. La Teresa confiava en el Josep M., i per això el Josep M. va poder conèixer amb profunditat totes les persones que l'envoltaven. Segur que el més indicat per parlar-nos de la LLUITA CONTRA L'OBLLIT, DE TERESA ROVIRA I COMAS, és sens dubte el Josep M. Roig.

TERESA ROVIRA.

LA LLUITA CONTRA L'OBLIT

DR. JOSEP M. ROIG ROSICH

¶ La vida gairebé mai és com un decideix o com un la voldria. La de la Teresa Rovira i molts altres de la seva generació encara menys. Tots aquells a qui els va tocar viure el segle passat, ple d'esdeveniments dramàtics, van haver de sobreviure enfrontant-se a unes circumstàncies externes molt dures.

¶ A finals d'aquest setembre passat va morir Teresa Rovira als 96 anys. Per a uns era la filla del polític i historiador Antoni Rovira i Virgili; per a altres la bibliotecària modèlica, amb vocació insubornable; per als de més enllà, l'estudiosa de la literatura infantil i juvenil, i per als de més a prop, també un exemple de civisme, catalanisme i republicanisme incommovible. A part hi haurà igualment aquells a qui aquest nom els dirà ben poca cosa. I és que encara no som un

país prou culte ni prou coneixedor de les nostres persones ni de la nostra història.

¶ Per tota la seva tasca va rebre premis i reconeixements, però ella va optar sempre per viure reclosa en la seva feina i en el seu àmbit familiar. Va ser premiada per la seva recerca literària, va ser homenatjada per la seva dedicació al camp de les biblioteques i, finalment, va rebre la Creu de Sant Jordi com a colofó global per tota una biografia. Però a tot això cal afegir-hi la dignitat d'haver-se mantingut sempre lleial a una Catalunya lliure i a un passat marcat per la II República i la guerra. Va ser sempre més fidel a la Catalunya ideal dels anys trenta que no a la real dels anys 2000. Els seus grans amics eren els de l'exili (Núria i Víctor Torres, Emili Vigo, Heribert Barrera, Josep M. Corredor, Claudi Ametlla...); el lligam que sentia més proper era l'Escola de Bibliotecàries de la guerra; els seus records més vius feien referència a Perpinyà, Tolosa i Montpeller, i el seu referent, puntal de tot estímulo, el seu pare Rovira i Virgili. I quan els últims anys havia d'escollir noves amistats demanava d'elles catalanitat, amor a la

cultura, voluntat de treballar pel país, respecte per la història... En paraules del seu pare, va ser una “catalana nacional”. Anar al pis del carrer Muntaner de Barcelona o a l'estiu al seu maset d'aquí Tarragona significava trobar-te a la Teresa i el seu marit Felip Calvet com uns extraordinaris amfitrions, amb els quals les converses sobre llibres, política, història, actualitat o exili no s'acabaven mai. Ningú aixecava la veu, ningú crispava la situació i tots rebíem unes lliçons de democràcia, d'història, d'amistat i de generositat inoblidables.

¶ Amb ella va desaparèixer una d'aquelles persones que ens enriquien i a qui devem molt. Persones que havien viscut totes les problemàtiques del segle passat, un segle que va començar amb el final de la primera guerra mundial i que va acabar amb la decepció i el fracàs de molts falsos ideals. Teresa Rovira va viure la dictadura de Primo de Rivera, la II República, la guerra civil, l'exili, la segona guerra mundial, el franquisme, la transició i l'estrena de l'actual democràcia deficitària. Que no és poc.

¶ I la Teresa va sobreviure a tot això, i va viure personalment i familiarment un altre procés dramàtic que quasi m'atreviria a qualificar d'antinatural: va veure desaparèixer tots els que eren més joves que ella: marit, germà, fill i nebot. No va tenir mai una vida fàcil, ni de jove (guerra, fam, por,) ni de gran (greus malalties, soledat). Malgrat tot, va conservar la serenor, però al preu d'assumir una actitud emocionalment una mica distant, cosa que es desfeia tan bon punt hi havies intimat una mica.

¶ La seva primera vocació va ser la de bibliotecària. Quan va morir, el conseller Ferran Mascarell va dir d'ella que havia “fet d'enllaç entre el projecte noucentista i la realitat actual de les nostres biblioteques. Va ser un dels darrers testimonis d'excepció de les bibliotecàries catalanes formades a l'Escola de Bibliotecàries que va impulsar la Mancomunitat. Teresa Rovira va contribuir a la salvaguarda de la llengua catalana –amagant els llibres en català a “l'infern” de la biblioteca– i va contribuir a destacar el paper de la literatura infantil a les biblioteques”.

¶ Els estudis els va començar aquí i els va voler acabar també a Catalunya. I va voler exercir aquí perquè era la seva terra, malgrat que el pare i el marit no poguessin venir. I això que aquí encaixava poc: ella era una filla del noucentisme, de la Mancomunitat, de la civilitat, i aquí es va trobar enmig d'un món dirigit per uns bàrbars ignorants que menyspreaven la cultura, els llibres i, sobretot, la llengua del país. Però la Teresa era de pedra picada i va lluitar suaument contra tot això, bé fent d'innovadora i arriscada bibliotecària a la Biblioteca Popular d'Esparraguera, o de la Biblioteca de Sant Pau a Barcelona o de la Biblioteca de Catalunya, o bé amb altres actituds més aparentment discretes (o no), com ara deixant caure un guant a terra i recollint-lo just quan tocava fer la salutació feixista, o no admetent que davant d'ella es parlés, referint-se als franquistes, dels "nacionals", ja que immediatament saltava corregint: "Nacionals no; feixistes", o no aprovant la presència de la bandera catalana a l'exterior de les comissaries de policia perquè així en aquesta confusió—deia— no sabríem mai qui som nosaltres i qui són ells.

¶ He volgut titular aquesta conferència la lluita contra l'oblit perquè va ser una constant en ella. Tenia horror a l'oblit perquè d'ell se'n deriven ignoràncies i injustícies, sabia que si oblidem podem repetir les mateixes situacions. És allò de “qui oblida la pròpia història està condemnat a repetir-la”. Quan els anys vuitanta a moltes personalitats enterrades a França se'ls va donar sepultura aquí (president Irla i d'altres), la Teresa no va voler mai que les despulles de seu pare fossin retornades a Catalunya: va voler que romanguessin per sempre a Perpinyà, perquè si tots, vius i morts –afirmava–, acaben retornant aquí aviat es perdrà el record i l'evidència que hi va haver un exili dels millors i un franquisme menyspreador. En això i en altres coses mai es va doblegar ni va transigir. Ella se'n sentia un testimoni compromès i angoixat.

¶ En una ocasió vaig preguntar-li què va sentir en veure perduda Catalunya, ofegada sota els franquistes, i em va contestar: “No em van prendre el país, sabia que no l'havíem perdut, però sí que estava ocupat. No era meu temporalment, però confiava que el recuperariem.”

¶ Quan va morir a l'exili el 1942, d'enyor i aclaparada per les dificultats, la mare de la Teresa, la tarragonina Maria Comas, el seu pare va escriure: “Sembla que hi hagi una posta a tots els horitzons.” Poques esclertes quedaven per a l'esperança, però ningú d'ells va claudicar davant les adversitats ni van perdre la confiança en el futur.

¶ Potser per això no va acceptar mai l'espòli, el robatori, la persecució de què va ser objecte el seu pare i la seva obra i, menys, que això quedés impune. Així s'entén que lluités i donés la cara fins al final per la recuperació dels papers i llibres dipositats a Salamanca. Un acte com aquest d'avui l'hauria fet molt feliç, perquè significa un acte de justícia i, a més, de generositat per part d'ella. Significa haver recuperat allò que li va ser pres (de fet només una petita part: de casa seva a Horta en van sortir dos camions plens, i només li van retornar uns pocs paquets de mida mitjana amb allò que va poder demostrar que havia estat del seu pare); recuperació, doncs, per una banda i per l'altra donar compliment a la seva voluntat de què els llibres retornats de Salamanca quedessin sota la custòdia

de la Universitat Rovira i Virgili, aquesta institució d'alta cultura que manté viu el nom –el record– del seu pare, i a la que ella sempre va estar molt agraïda.

¶ Dona de pedra picada, amb una personalitat ben sencera, va ser sempre –sempre– conseqüent amb tot allò en què creia o s'implicava. Malgrat les delicades aparences, no va ser mai passiva o indiferent a res. Fidels a una llengua, a una història i a un país, ella i en Felip Calvet van acordar casar-se a Andorra (1946), encara que no els poguessin acompanyar molts familiars i amics, perquè era l'únic lloc on es podia fer en català. I si com a bibliotecària va córrer el risc de treure i prestar alguns llibres de “l'infern” per tal de difondre obres en català, com a estudiosa es va dedicar a l'estudi i promoció del llibre infantil i juvenil perquè era conscient de la llavor de futur que això comportava. Els nens dels anys seixanta i setanta sobreviurien al franquisme i havien de conèixer la literatura catalana. Per això va escriure també *El llibre per a infants i adolescents. Dels orígens a la desfeta*, una lliçó d'història perquè no es perdés la me-

mòria del molt que s'havia fet i no s'hagués de recomençar des de zero.

¶ Quan deixa forçada pels anys i la jubilació la seva activitat professional de bibliotecària (però també ja abans), es dedica a revifar, a actualitzar, la memòria, la “presència”, del seu pare i s'hi implica de manera total. Va escollir ser, només, la filla de l'historiador. Tothom que s'hagi apropat a ella des d'aquest aspecte sabrà de la seva generositat a l'hora d'oferir dades, papers, informació, però també com ho volia llegir tot, comentar-ho, discutir-ho i, sobretot, corregir els errors que inevitablement ella sempre hi trobava. La Teresa va voler acabar sent la filla de Rovira i Virgili amb una quasi total renúncia d'ella mateixa.

¶ He dit que no era indiferent a res ni a ningú. S'interessava per tothom. Llegia amb passió. Una petita prova és que si agafaves un llibre, un article, una publicació que hagués acabat de llegir, el trobaves ple de notes, subratllats, interrogants, comentaris escrits per ella. Fa poc en vam tenir un altre petit testimoni: fou desig d'ella que la col·lecció de la *Revista de Catalunya*

que tenia i que tant estimava passés a mans del Patronat actual de la *Revista*, i així ho van fer la seva néta i la seva nora. El primer que vam constatar en rebre la col·lecció va ser que tots els exemplars estaven anotats, comentats, senyalats amb paperets grocs enganxats, amb dades corregides, noms destacats, frases subratllades... Cosa que ja endevinàvem perquè ens trucava sovint. Tots treballats així excepte l'últim exemplar, que estava sense obrir, embolicat amb el plàstic. Va arribar tard, massa tard.

¶ Teresa Rovira no ha pogut viure aquest moment. De fet, tots hem arribat tard a l'hora de mostrar-li el nostre reconeixement. També des de la *Revista de Catalunya* vam estar quasi un any preparant un número extraordinari dedicat a ella i tampoc no el va poder veure acabat, tot i que seguia mig d'amagat i plena d'interès el seu desenvolupament. Malgrat tot, sí que podem compartir els aquí presents —a part del dol de no haver arribat a temps— la íntima satisfacció de saber que hem col·laborat a un acte de justícia i de reconeixement envers una persona de la qual enyorarem tant la seva presència com la seva irradiació tranquil·la i, alhora, inflexible d'uns

valors que sabem molt nostres i molt arrelats a la terra, com aquells vells pins del seu maset de la platja de l'Arrabassada que creixen entre les pedres.

¶ Aquella “bella i vella dama digna”, com la qualifica Josep Murgades, va seguir fins l'últim dia i molt de prop tot el que passava aquí i a fora i, malgrat un cert pòsit d'escepticisme, confiava en el futur. Noucentista com era, volia un món més culte, més civilitzat, menys crispat. I mai no va dubtar del país, malgrat no tenir aquella pàtria “que encara no és nascuda com l'hem somiada els seus fills”, en paraules del seu venerat Josep Carner; ella mateixa era un exemple de fidelitat al país i un referent de ciutadania.

¶ Teresa Rovira ens ha deixat com a regal un conjunt de documents i de llibres i una lliçó de fe insubornable en el futur malgrat les adversitats. Voleu millor llegat per a una universitat i una millor mostra del que ella era i estimava?

